

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XII

ОДЕСА
ОНУ
2018

УДК 94(100)“-04/17”(08)

C773

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 24 січня 2018 р.

Рецензенти:

- І. В. Бруйко** – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії та методології пізнання
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- І. В. Немченко** – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
О. Б. Дьомін – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Дзиговський – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Лугувий – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
С. А. Булатович – к.і.н., доцент;
С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
М. Д. Руссев – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи
(Кишинів, Молдова);
О. В. Смигтина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Стародавнє Причорномор'я. Випуск XII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
C773 Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. –
632 с.

ISBN 978-617-689-251-9

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XII читань пам'яті професора П. Й. Каршиковського, міжнародної конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12-13 березня 2018 р. Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії, візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».

УДК 94(100)“-04/17”(08)

ISBN 978-617-689-251-9

© Колектив авторів, 2018
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2018

(классификация, предложенная историком); проблема взаимовлияний различных исторических эпох; «отсчет» новейшей истории и ее смысловое содержание; своеобразие средневековой культуры, ее место в общем историко-культурном процессе; эволюция научной терминологии и трансформации категорий; особенности развития исторической науки в различных регионах и т.п. Специфика этих статей и в том, что темы, значимые для ученого, переплетаются в трех текстах, взаимодополняя и уточняя идеи автора. Многие из положений этих статей, отдельные фразы и понятия вошли позже в советскую литературу, превратившись фактически в канон.

С. Попович, И. Чобану (Кишинев)

**РАСКОПКИ КУРГАНА № 8, У С. АЛЕКСАНДРУ ИОАН КУЗА
(КАГУЛЬСКИЙ Р-Н, РЕСПУБЛИКА МОЛДОВА)**

На левом берегу буджакской степной реки Кагул, в ее нижнем течении, сконцентрировано большое количество курганных насыпей, тянущихся одной прерывистой цепочкой вдоль края плато высокого коренного берега. Только в пределах административных границ населенных пунктов Етулия и Александру Иоан Куза количество насыпей превышает 150. Высота большинства курганов не более 0,5 м. Весной 2017 г. сотрудниками Национального Агентства Археологии Республики Молдова были проведены спасательные раскопки кургана № 8, расположенного к востоку от с. Александру Иоан Куза и к юго-западу от крупного кургана Мовила Куза Водэ. К моменту раскопок высота насыпи составляла 0,6 м, а диаметр 32 м.

В результате исследований было установлено, что курган 8 был насыпан в один прием над основным ямным погребением № 3, находившимся в центральной части насыпи. С северной и южной сторон могильная яма была окружена двумя дуговидными в плане прослойками глины материкового выкида. Погребальная камера прямоугольной формы с закругленными углами была ориентирована с востока на запад и перекрыта вдоль деревянными плахами. Размеры ямы – 1,8×1,3 м, глубина – 0,8 м от уровня фиксации. Погребение парное. Скелет женщины 35-45 лет (*maturus I-II*), в антропологическом типе черепа которой присутствуют европеоидные черты¹, находился в скорченном на спине положении, с легким наклоном на правую сторону, ориентирован черепом на запад. Левая рука согнута в локте, кистью уложена на тазовые кости. Правая рука резко согнута. Ноги, первоначально согнутые в коленях вверх, упали вправо.

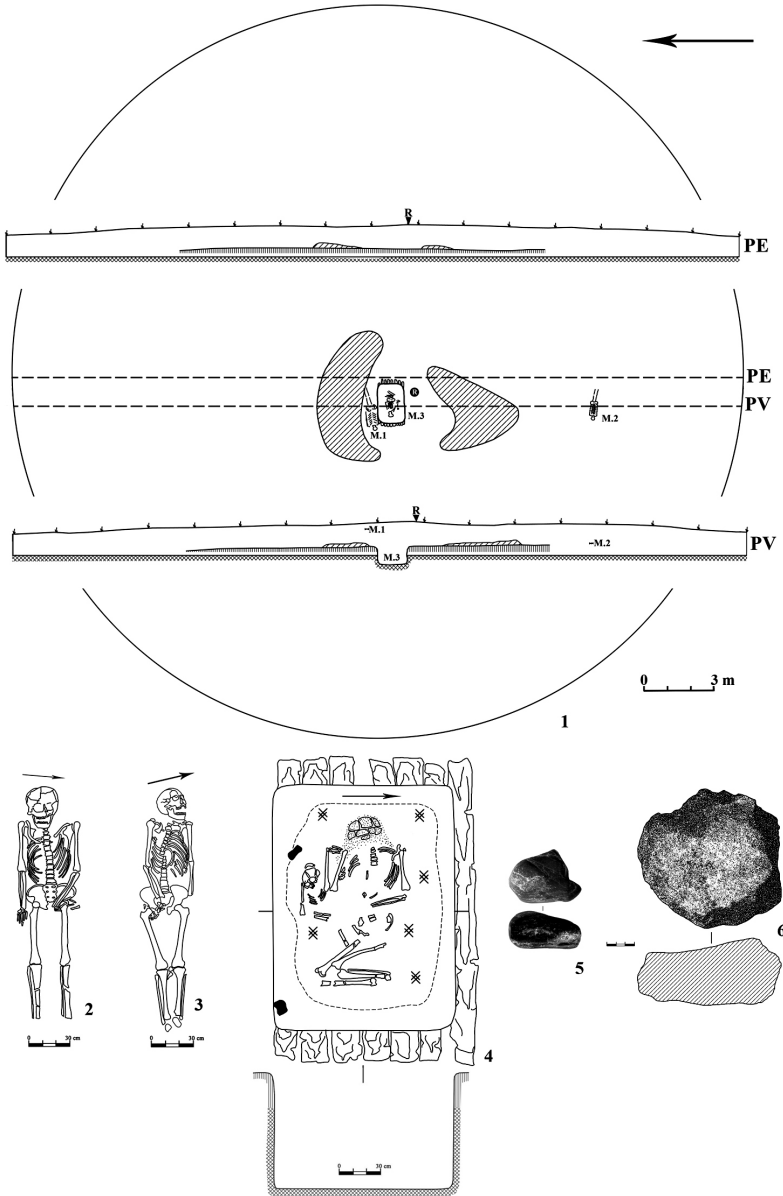

Рис. 1. 1 - Общий план и профили кургана № 8 у с. Александру Иоан Куза, 2 - погребение 1, 3 - погребение 2, 4-6 - погребение 3.

С правой стороны от скелета женщины находился скелет ребенка 4-5 лет (*infans I*). Скелет плохой сохранности, ориентирован на запад, по расположению некоторых костей можно предположить скорченное положение на спине с согнутыми вправо ногами. Кости обоих скелетов слабо окрашены охрой ярко-красного оттенка, наиболее интенсивно – череп взрослого. На дне погребальной камеры выявлены остатки подстилки темно-коричневого цвета, местами с вкраплениями охры. У правой стенки найден камень речной гальки, неправильной овальной формы, размерами 7,4×5,5 см, толщиной 3,2 см. Также под деревянным перекрытием в верхнем юго-восточном углу погребальной камеры был выявлен фрагмент известняковой зернотерки размерами 15×14 см, толщина 7,5 см.

Погребения № 1 и 2 были впущены в насыпь кургана. Они представлены вытянутыми на спине захоронениями поздних кочевников, ориентированных черепами в западном направлении. Антропологический тип этих средневековых захоронений представлен сочетанием европеоидных и монголоидных черт. Инвентарь погребения № 1 представлен находившимся рядом с черепом фрагментом железного ножа (возможно рукоятки) с сохранившимися следами материи. Контуры погребальных камер обоих погребений не удалось выявить ввиду залегания их в слое плотного чернозема.

Центральное (основное для кургана 8) погребение ямной культуры по ряду признаков можно отнести к поздним памятникам данного культурного образования. Обращает на себя внимание находка в погребении № 3 фрагмента зернотерки и возможно связанный с ней речной камень (галька), который мог использоваться в качестве растирального. Присутствие этих орудий труда в парном захоронении женщины и ребенка, возможно, указывает на некую особую символическую нагрузку расположения данных предметов. Находки зернотерок в ямных погребальных комплексах Северо-Западного Причерноморья неоднократно были отмечены в курганах периода ранней бронзы у сс. Олэнешть (курган 5, насыпь), Брэвичень (курган 11, насыпь), Слобозия (курган 1, насыпь), Градиште (курган 1, насыпь), Баштановка 7/21, Дивизия II, 1/12² и Крихана Веке 9/6³.

Аналогичные по обряду позднейшие захоронения были исследованы и в других курганах, расположенных в крайней юго-западной части Буджака. Это близлежащий от кургана № 8 курган № 1 у с. Етулия, исследованный в 1975 г. В. С. Бейлекчи и Н. Л. Серовой⁴, и некоторые курганы раннего бронзового века могильников Плавни⁵ и Курчи⁶. Исследования данных памятников выявили большое количество позднейших захоронений, что может свидетельствовать

либо о длительном пребывании позднеямных племен на данной территории, либо о достаточно плотном заселении ими данной территории. Последнее, возможно, связано с нахождением к югу от этих курганных могильников переправы через Дунай у с. Орловка (Картал). Более поздние, впускные захоронения 1 и 2 кургана № 8 у с. Александру Иоан Куза, судя по погребальному обряду, антропологическому типу и сохранности костного материала, возможно, соотносятся с позднесредневековыми ногайскими погребальными комплексами.

Итогом спасательных исследований кургана № 8 у с. Александру Иоан Куза стало выявление ординарных для данной территории подкурганных погребальных комплексов. Вместе с тем исследованный материал дополняет и подтверждает ранее высказанные мнения о культурно-исторических процессах, происходивших в этой части Буджакской степи⁷.

¹ Антропологические определения – док. биол. наук Анжела Сималчик.

² Субботин Л. В. Орудия труда, оружие и украшения ямной культуры. Северо-Западного Причерноморья. Одесса, 2003.

³ Ciobanu I., Agulnicov S. Investigațiile arheologice de la Crihana Meche. Rezultatele campaniei 2015 // Arheologia preventivă în Republica Moldova, Vol. III, P. 45-60.

⁴ Бейлекчи В.С., Серова Н.Л. Отчет о полевых работах Кагульской археологической экспедиции в 1975 г // Архив НМИМ, инв. № 179, Кишинев, 1976.

⁵ Андрух С. И., Добролюбовский А. О., Тошев Г. Н. Курганы у села Плавни в Низовьях Дуная // Монография депонирована в ИНИОН АН СССР, Одесса, 1985.

⁶ Тошев Г. Н. Курганы эпохи бронзы межозерья Ялпуга и Кагула. Запорожье, 1992.

⁷ Там же. С. 48.

<i>Немченко І. В.</i> До 55-ліття кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.....	5
<i>Избаиш-Гоцкан Т. А.</i> Антиковедение на кафедре истории древнего мира и средних веков.....	16
<i>Чепіженко В. В.</i> Розвиток медієвістики на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ (до 2000 р. – ОДУ) імені І. І. Мечникова.....	23
<i>Агульников С. М.</i> Планировка и топография могильников белозерской культуры в Нижнем Подунавье.....	39
<i>Алексеев В. П., Лобода П. Г.</i> Редкие и неизданные варианты монет античных городов Северного Причерноморья.....	44
<i>Андрух С. И., Тоцев Г. Н.</i> Сорокина Балка – новый памятник археологии в Нижнем Поднепровье.....	50
<i>Боднарюк Б. М.</i> Західноєвропейський премілленаризм XVII ст.: відродження апокаліптичних настроїв та віри у земне царство Христа на тлі Тридцятирічної війни й англійської пуританської революції.....	52
<i>Бойко-Гагарин А. С., Корпусова И. В., Янов Д. М.</i> Некоторые особенности обращения османских юзлуков на территории княжества Валахия в 1810-1811 гг.....	57
<i>Бондаренко Д. В., Смирнов О. І.</i> Археологічні дослідження зольника № 2 Вікторівського святилища в 2017 р.....	70
<i>Буйських С. Б.</i> Хора Ольвії – історико-археологічний релікт давньогрецької колонізаційної епохи у Нижньому Побужжі.....	78
<i>Булатович С. А.</i> Из истории изучения античного Никония.....	82
<i>Бурдо Н. Б.</i> Антропоморфна пластика усатівської культури.....	87
<i>Бьяджи П.</i> Малоизвестные материалы к хронологии грота Буран-Кая III (Украина).....	97
<i>Вар`ян О. О.</i> Ставлення до дитинства в Афіньському полісі архаїчного та класичного періодів.....	102
<i>Вертієнко Г. В.</i> До питання про метал в Авесті.....	108

<i>Відейко М. Ю.</i> Сакральні будівлі Центральної та Південно-Східної Європи у V тис. до н.е.....	117
<i>Вус О. В.</i> Кастеллум Сиваг-Кермен – погранична крепость Византиї в Юго-Западной Таврике.....	123
<i>Главенчук А. В.</i> Новые данные о пигментных охрах из раскопок Анетовки 2.....	131
<i>Горбаненко С. А.</i> Перші цілеспрямовані палеоетноботанічні розшуки на Більському городищі.....	138
<i>Грабовская О. В.</i> Історичні обставини початку використання цегли у Вінниці.....	146
<i>Гребцова И. С.</i> Сюжеты античной истории и мифологии в творчестве европейских художников XVIII – первой половины XIX ст.....	153
<i>Гулюк Є.</i> Зміни статусу історії та структури історичного знання в освітній системі єзуїтів у середині XVIII ст.....	160
<i>Гуменний В. Л.</i> Військові гарнізони на території Близького Сходу і парфянські кампанії Риму у II – на початку III ст.н.е (за епіграфічними джерелами).....	166
<i>Дёмин О. Б.</i> Собрание наследства: медиевистика в современной Украине (1992–2016 гг.).....	171
<i>Демченко О. В.</i> Просторова організація поселень пізнього мезоліту – раннього неоліту в районі Дніпровських порогів.....	178
<i>Дергачева Л. В.</i> Клад средневековых молдавских монет XIV века, найденный на территории республики Молдова.....	185
<i>Димидюк Д. А.</i> Фортифікації та облогова техніка Багратидської Вірменії кінця IX – середини XI ст. (на основі писемних джерел).....	191
<i>Добролюбский А. О.</i> Остатки и следы Джинестры на одесских берегах.....	199
<i>Домановська М. Є.</i> Філологічний вектор розвитку візантиністики у Харківському університеті (середина XIX – початок XX ст.).....	208

<i>Домановский А. Н.</i> К вопросу о нарушителе арабо-византийского договора 689 г.....	214
<i>Diaconu V., Gafincu A.</i> Multidisciplinary research dedicated to the Late Bronze age from the space between the Carpathians and Prut (Romania).....	220
<i>Дятлов В. О.</i> Герцогиня Здена Саксонська та її син Георг. Виховання християнського князя.....	227
<i>Заплетнюк О. А.</i> Роль фараона Ехнатона у культурі Атона за текстами прикордонних стел «раннього проголошення».....	234
<i>Зелинский А. Л.</i> К вопросу о назначении так называемых перстней «птолемеевского типа».....	241
<i>Иванова С. В.</i> Обмен и торговля в древних обществах.....	247
<i>Івченко О. С.</i> Джон Спелмен та Філіп Хантон: два погляди на королівську владу.....	254
<i>Kamadadze K.</i> Porcelain from Gonio fort.....	261
Клюшинцев В. Н. <i>Гребенников В. Б.</i> К вопросу о развитии металлургии и металлообработки в эпоху бронзы в Нижнем Побужье.....	269
<i>Ковальський Л. С., Голдаєв С. Г.</i> Заповнюючи прогалини на карті енеоліту степової Одещини: пізньотрипільська випадкова знахідка з долини ріки Кучурган.....	276
<i>Ковбасюк С.</i> «Коли запитають вас ваші сини...»: іконографічні новачі у «Песаху» Хейбрехта Бейкелара 1563 р. та реформаційний дискурс.....	283
<i>Колесниченко А. Н.</i> Стекланные сосуды закрытых форм VI-I вв. до н.э. в сакральных контекстах Средиземноморья и Северного Понта.....	291
<i>Красножон А. В.</i> Два документа 1593 г. о ремонтных работах в Хаджибее.....	298
<i>Крижанівський А. Л.</i> Метрологічні показники монет львівського монетного двору XIV-XV ст.....	304
<i>Левченко В. В.</i> Мифы и реалии биографии профессора А. Г. Готалова-Готлиба (1866–1960).....	312

<i>Лиман С. И.</i> Французская средневековая история и историография в творчестве профессора Харьковского университета М. Н. Петрова (1826-1887).....	320
<i>Лобанова М. А., Нестеренко О. В.</i> Нова пам'ятка катакомбної культури в Одеській області.....	327
<i>Луговий О.М.</i> Візантійські послы у Снятині 1415 року.....	332
<i>Мельников О.Н.</i> Серебряный статер Гигиэнонта в монетном деле и в нумизматике Боспора.....	339
<i>Mielczarek M.</i> From the history of archaeology in Odessa. Józef Czaki (1857-1936), a forgotten collector of antiquities.....	349
<i>Моусеенко Н. С.</i> Сребреники Святополка: итоги тысячелетия.....	353
<i>Мызгин К. В., Филатов Д. А.</i> Находки ауреусов зурпаторов III века на территории Украины.....	354
<i>Николаев Н. И.</i> Кто был советником царя Скилура в Неаполе Скифском?.....	368
<i>Одрін О. В.</i> Північнопонтійська торгівля зерном: друге життя давніх концепцій.....	375
<i>Отрешко В. М.</i> О тенденциях развития археологии.....	381
<i>Охотников С. Б.</i> Сотрудничество ученых Одессы и Польши в изучении археологии и древней истории Северного Причерноморья.....	384
<i>Охріменко О. С.</i> Уривок невменної нотації з оправи рукопису «Miscellae quodlibeticae pro IWM».....	392
<i>Папанова В. А., Зиновьева Т. А.</i> Склеп с росписью на некрополе Ольвии: проблема фиксации и интерпретации памятника.....	396
<i>Пересунчак О. С.</i> Нові пам'ятки археології в басейні р. Могилянка.....	408
<i>Пилипчук Я. В.</i> История Золотой Орды в хронике Ульриха Рихенталя.....	413
<i>Пиструил И. В.</i> Изделия с резцовым сколом на эппалеолитических памятниках Северо-Западного Причерноморья (некоторые предварительные выводы).....	416
<i>Плешивенко А. Г.</i> Забытые раритеты.....	422

<i>Подрез Ю. В.</i> Дипломатична діяльність уряду П. Орлика щодо Франції та Османської імперії в 1710 році.....	430
<i>Полищук Л. Ю., Кіосак Д. В.</i> Нові матеріали до історії археологічного вивчення Південного Побужжя.....	436
<i>Попова Т. Н.</i> В. Э. Крусман: епоха и наука под скальпелем историка.....	446
<i>Попович С., Чобану И.</i> Раскопки кургана № 8, у с. Александру Иоан Куза (Кагульский р-н, республика Молдова).....	453
<i>Прохорова А. Ю.</i> Французька політика Англії під час північного повстання 1569 р.....	457
<i>Руссев Н. Д.</i> Белгородский мученик Иоанн Новый и религиозная жизнь Молдавии начала XV в.....	463
<i>Рябцева С. С.</i> О некоторых специфических чертах головных уборов населения балканского региона в X–XIV вв.....	470
<i>Савельева Е. С.</i> Терракотная статуэтка римского воина из Картала...481	
<i>Самойлова Т. Л.</i> Контакты Родоса и Тиря в эллинистическое время по данным керамической эпитафии.....	485
<i>Секерська О. П.</i> Тваринництво та полювання в господарстві населення античного часу межи річчя Дунаю та Південного Бугу.....	487
<i>Сминтина О. В.</i> Екологічна історія дописемної доби: актуальні питання сучасних досліджень.....	494
<i>Снитко І. О., Гаркуша Н. М., Снитко О. В.</i> Про історію однієї лапідарної пам'ятки, знайденої біля Ольвії.....	500
<i>Снитко И. А.</i> Проблемы архитектурной идентификации фрагментарно исследованных архитектурно-археологических памятников.....	505
<i>Сурду В. В.</i> Особенности погребальных сооружений ямной культуры Карпато-Поднестровья.....	512
<i>Тарасенко Н. А.</i> Фрагменты древнеегипетской Книги мертвых в Украине.....	517
<i>Тоцький П. М.</i> Становий статус церкви в королівській Франції напередодні Революції.....	524
<i>Тоцев А. Г.</i> Крымско-русские торговые отношения в XV в.....	531

<i>Туровский Е. Я.</i> Государственное устройство античного Херсонеса.....	534
<i>Федченко С. Е.</i> Функції та місце сексуальності у римському зображальному мистецтві.....	539
<i>Фомин М. В.</i> Трансформация обряда крещения и ее отражение в архитектуре Херсонеса-Херсона.....	547
<i>Khalvashi M., Aslanishvili L., Kakhidze E.</i> Garrisons on the edge of Imperium Romanum.....	553
<i>Харламова А. О.</i> Результати картографування середньовічних кам'яних статуй в басейні середньої течії Сіверського Дінця.....	558
<i>Хахеу В.</i> К вопросу о погребальном обряде позднегальштатского времени днестровско-карпатского региона (конец VII–V вв. до Р.Х.).....	566
<i>Циватый В. Г.</i> Внешнеполитическая и дипломатическая институционализация Европы раннего нового времени глазами современника: Франческо Гвиччардини о концептах «война» и «мир» в исторической памяти.....	573
<i>Чекунина Н. В.</i> К истории формирования коллекции древнерусских монет одесского археологического музея НАН Украины.....	580
<i>Черниенко Ю. А.</i> К вопросу об информативности предметов металлопроизводства для анализа проблем генезиса сабатиновской культуры.....	585
<i>Черных И. Д.</i> Цивилизации «осевого времени» в научном наследии Ш. Эйзенштадта.....	592
<i>Шевцов С. П.</i> Структурные средства изображения Перикла у Фукидида.....	596
<i>Шевченко О. Б.</i> Сарматські «амазонки»: чинники, що спонукали появу історіографічного міфу, та реальність сьогодення.....	603
<i>Янко А. Л.</i> Расенна чи Ратуменна?: Дещо про епоніма і самоназву етрусків.....	609
<i>Ярош О. А.</i> Витоки і розвиток британського орієнталізму у першій половині XVII ст.....	615
Перелік скорочень.....	622